

נפטר סמוך לפטירת הגר"א, זקן ושבע ימים.³⁹

רבי חיים אב"ד וואלפא

הזכרתי במאמר 'הגאון רבי רפאל הכהן והגר"א'⁴⁰ שמו של רבי חיים אב"ד וואלפא בתור אחד מתלמידי הרב המגיד ממעזריטש, שנסע יחד עם הגאון רבי רפאל לעיירות סביבות פינסק כדי לקרב את לבבם של אחיהם בני הכפרים אל אביהם שבשמים. יש ידיעה שרבי חיים נפגש עם הגר"א, כמו כן, שמו נתחלף עם אישיות אחרות שפעלו בוויילנא⁴¹, ולכן אני מצרף אותו

שוב טעה ה. נ. מגיד-שטיינשניידר בספרו 'עיר ווילנא', עמ' 85, בכתבו על רבי חיים מגיד הוא מסיים: "וימת בש"ק כ"ו טבת תקנ"ה (ק"נ צד 169) ובספר 'אפיקי יהודה' בדרוש 'עמק הבכא' ישנם הספדים עליו. אם היה שטיינשניידר קורא את ההספד שבספר 'אפיקי יהודה', היה רואה ששם כתוב שהנספד נפטר באותה שנה של פטירת הגר"א, כלומר, תקנ"ז – תקנ"ח, וע"כ לא מדובר ברבי חיים מגיד שנפטר בשנת תקנ"ה אלא ברבי חיים אחר – היינו רבי חיים מסארהיי!

בדומה לזה טעה גם מורגנשטרן בספרו 'מיסטיקה ומשיחיות' (ראה הערה 37). הרי בספר 'שערי רחמים', ווילנא תרל"א, יש הספד על הגר"א מבעל 'חיי אדם', ובתוך דבריו כתב (דף כ"ז):

...קרעו בגדיכם כי קרע ה' את גאון תפארת ישראל מעלינו כי הוא ה' גאון ישראל וקדושו, ווילנא ווילנא את היתה עיר תפארת, כך שכן גאון ישראל, את היית כסא כבוד לאל כי הצדיקים הם המרכבה, הוי אריאל אריאל שהי' כך ת"ח ארי חזק ארי' דבי עילאה קרית חנה דוד, דוד הוא כינוי לשכינה שהיתה השכינה שורה כך, ועתה נפלה עטרת ראשנו השליך משמים ארץ תפארת ישראל שהוא ה' תפארת כנ"י. ונתקיים בנו ויצא מבט ציון כל הדורה, איתא במדרש הדורה אלו תינוקות של בית רבן, הדורה אלו ת"ח. כמה חכמים מתו כמה ת"ח לומדי' מתו. הלך ממנו זקן ות"ח גדול הדור ר' שואל [!] שישקעס (נפטר בניסן תקנ"ז – ד. ק.), ת"ח זקן צדיק מדקדק במצות ר' חיים מ"ץ...

ובהמשך הספרו כתב:

...כן הת"ח שמת לא מת בעונו רק בעון הדור, כמו שדרש הרב דקאמאיע ביום א' והנה כבר נסתלק ממנו שני ת"ח ר' שואל ור' חיים מ"ץ הנ"ל ולא הספדנו אותם כלל כי תלינו שמאחר שזקנים היו כבר בא יומם אבל עכשיו שראינו שערבונא שקיל כמה משכנות לקחו ממנו גדיים הממושכנים על הרועים להורות ח"ו שגם הם מתו בעון הדור... איך נפלו גבורים ר' שואל שישקעס ור' חיים מ"ץ ועכשיו גרע בחרי אף כל קרן ישראל שהוא ה' הנוי והתפארת מכנ"י... נבעתנו מאד שהלך ממנו הגאון החסיד...

ברור שמדובר ברבי חיים מסארהיי שנפטר סמוך לפטירת הגר"א, והיה נקרא רבי חיים מ"ץ. מורגנשטרן בספרו שם עמ' 256 הערה 10, כותב שמדובר ב"ר חיים מורה-הצדק הידוע של וילנא, נפטר ביום כ"ו בטבת תקנ"ה. [המדובר ב'ר חיים ב"ר שלמה זלמן מגיד שהוחרם על ידי הקהל בחול המועד פסח תקל"ב...]. אך לא דייק, שהרי רבי חיים ב"ר שלמה זלמן היה ידוע בשם רבי חיים מגיד ולא רבי חיים מ"ץ. הרי בעל ה'חיי אדם' מדבר על אחד שנפטר סמוך לפטירת הגר"א ולא על אחד שנפטר שלש שנים קודם! רבי חיים מסארהיי נודע בשם רבי חיים מ"ץ כמו שרואים במכתב של הגר"א, ומספר ה'ליקוטים' כתב-יד, שמביא דברים בשם רבי חיים מגיד ובשם רבי חיים מ"ץ – שני רבנים שונים בשם 'חיים'. רבי חיים מסארהיי הוא זה שנפטר באותה שנה כמו שרואים מדברי 'אפיקי יהודה'.

39 אני מודה להרב ישכר קרויזר נר"ו שהעירני על כמה נקודות בענין רבי חיים מסארהיי.

40 ישראל, כרך כ"א, ניסן תשס"ט, עמ' תתמה.

41 ראה 'עיר ווילנא', עמ' 141 על ר' ישראל חיים רי"פ, הערה 1: "כן חתם הריש"ח על מודעה נדפסה מיום ג' ט"ו סיון תקע"ו פה"ק מינסק חתום חמישי אחרי הגאון ר' חיים אבד"ק וואלאזין, היה נקרא בשם ר' חיים וואלפער' בהרב... מוואלפע...".

למאמר הזה אודות רבנים בשם חיים שחיו ופעלו בתקופת הגר"א. זאת ועוד, לאחרונה יש שכתבו דברים על רבי חיים, שלדעתי אינם נכונים וגרמו להוצאת ש"ר על אדם חשוב שהיה מוחזק לגאון וצדיק, אשר על כן מצוה לתקן המעוות.

אין הרבה ידיעות על רבי חיים מוואלפא, ואפילו שמו הפרטי לא היה ידוע. בחוגי החסידים נודע שמו "הוואלפער" בלבד, והתהלכו עליו שמועות וסיפורי בדים. העובדות הידועות הן שרבי חיים היה מבחירי תלמידיו של הרב המגיד ממעזריטש, אך בשלב מסוים פרש מן החברה החסידית, אך אין שום הוכחה שעזב את תורת החסידות. עובדה היא שהגאון רבי מנחם מנדל בעל 'צמח צדק' כותב עליו (באגרת שנעתיק להלן), "הרב הק' דוואלפע תלמיד הרב המגיד". הסיבה לפרישתו מהחסידות המאורגנת אינה ידועה (אמנם, ראה מה שכתבתי במאמר על רבי רפאל הכהן והגר"א, על המחלוקת הפנימית בין תלמידי הרב המגיד בקארלין). סופרים כתבו על יסוד שמועות וסיפורים בלתי מבוססים, השערות וסברות שאין להם יסוד עובדתי. בעל 'בית רבי'⁴², שלא היה בידו מידע מהימן וניזון משמועות, יודע לספר שרבי חיים מוואלפא נפל לשיכרות וירד ממדרגותיו' בו בזמן שאינו יודע כלל אפילו את שמו הפרטי של רבי חיים⁴³. סיפורי בדים נוספים נמצאים בסיפוריו של הריי"ץ ובכתבי ר"י שו"ב, ובזמן האחרון נוספו עליהם תוספות⁴⁴. הבסיס לכל הסיפורים הללו הוא כנראה פרישותו מעדת החסידים. אך כאשר בודקים מהו אכן היה מעמדו של רבי חיים, רואים תמונה אחרת לגמרי.

בסדרת מאמרי 'הסכמות גדולי הרבנים לחומשי רש"ד' ב'שורון'⁴⁵, הבאתי את הסכמת הגאון רבי חיים "שהיה אב"ד דק"ק וואלפי" לחומשים שבקש להדפיס רבי שלמה דובנא. ההסכמה נכתבה בשנת תקמ"ד, ורבי חיים היה אז גר בקארלין. גם החתומים אחריו מתייחסים

בהמשך אאריך על המאמר שנדפס בקובץ 'בית אהרן וישראל' (ראה הערה 52), שם הכותב מחליף כמה רבנים בשם חיים עם רבי חיים וואלפער. ראה למשל עמ' קצא, "מתוך ספר כת"י בקבלה שכתב הרב החסיד המקובל ר' זרח מפנינסק באותה תקופה, אנו מתוודעים כי כנראה אף הוא נמנה על גדולי תלמידי בית המדרש של הרב מוואלפא". ושם בהערה 71:

"בימי בחרותו התאבק בעפר תלמידי חכמים וביניהם ר' חיים רפפורט הרב דפינסק" א. שרמן, ס' פינסק חלק ב עמ' 370. כנראה טעה הכותב, כי הגאון רבי חיים רפפורט לא כיהן מעולם כרבה של פינסק. ויתכן מאד כי הכוונה אל רבי חיים "הרב מוואלפא" בקרלין.

הכותב סותר עצמו כמה פעמים. הרי כותב שרבי חיים וואלפער נפטר לפני תקנ"ח (שגם זה טעות גמורה – ראה בהמשך). רבי זרח חי בתקופה יותר מאוחרת, שהרי הכתב יד נכתב, לפי הכותב, אחרי תקע"ט ולא היה יכול ללמוד אצל רבי חיים דגן בבחרותו לשיטתו של הכותב. יותר מזה פינסק זה לא קרלין, וקרלין זה לא פינסק ולמה לא פתח ספר לראות מי היה הרב מפנינסק באותה תקופה? הרי הרב היה לא אחר מרבי חיים ב"ר פרץ כ"ץ שהרחבנו עליו למעלה [וזוהו הטעות לשם רבי חיים רפפורט שהיה נקרא רבי חיים כ"ץ רפפורט!]. ראה בהמשך על עוד השערות של הכותב ועל מי הדביק את רבי חיים דגן.

42 חלק א דף 130.

43 שהרי בעצמו כתב שם "הרב דוואלפע שמו אינו ידוע לנו"

44 ראה 'כרם חב"ד', [תשנ"ב] כרך ד' חלק א', עמ' 129 ואילך. שוב הסתמך על דבריו של הריי"ץ ושל ר"י שו"ב שרוב דבריו אינם אמינים.

45 כרך ח', עמ' תשי"ח-תשנ"ט; כרך ט', עמ' תשי"א-תשנ"ה; כרך י', תשנ"א-תשע"ה.

אל רבי חיים בכבוד רב: הראשון מזכיר "הרב הגאון שהי' אב"ד בק"ק וואלפיי"; ואילו השני, רבי ברוך ב"ר מאיר שהיה מ"מ [מגיד מישורים] בק"ק קאלק מזכיר, "אדמו"ר הרב הגאון שהי' אב"ד דק"ק וואלפיי". כאן גליתי את שמו הפרטי של הרב מוואלפא בלי להסתמך על השערות של אחרים.⁴⁶ ומכאן, שרבי חיים היה אדם גדול שבאים לבקש הסכמתו.

הרי לפי דברי המלעיגים שרבי חיים 'נפל לשכרות',⁴⁷ היתכן שיבוא מישהו לבקש הסכמתו? ואם תאמר ש'נפל לשכרות' אחר שכתב הסכמתו לחומשי רש"ד – הרי לפנינו כל התיאור שכתב חתנו הגאון רבי אריה לייב אב"ד וואלפא, בתוך הקונטרס 'אמרי נועם' (בספר 'שארית יעקב')⁴⁸, והוא נכתב אחר פטירת חותנו, והנה כמה ציטוטים:

...חותני הרב הג' החסיד... כי תיכף אחר בר מצוה היו הנשואין שלי ונשארתי בבית חותני, גדולת חכמתו וטוב מדותיו ועבודתו עבודת הקודש חכמתו וערמתו ביראת ה' ית"ש, אם באתי לספר תקצר היריעה מהכיל, אדם מישראל כמוהו לא ראיתי בכל השלימות אולי א' מרבבה, הודות לאל גומר עלי הוא הדריכני במעגלי צדק, ולמדתי מדרכיו שמץ מנהו, ואף כי בתורה"ק בנגלה לא הוצרכתי לו ולאחרים אבל בנסתר שהיו אז בכתובים ולא נדפסו, ואני ברוב חשקי ידי בכל חפצתי לדעת, והנה הדלת סגור אחרי שותא דמר לא ידענא... וכאשר השיבני ה' בבית חותני עדיין בעת חתונתי שמעה אזני איזה דברותיו הטהורים ותשב רוחי עלי, האח חמותי ראיתי אור, ולכן לא רציתי מחתונתי לשוב לבית אבי כלל אמרתי הנה טעמתי מעט דבש הזה אורו עיני, פה אשב כי אייתייה והוא גם הוא אמר שבה עמדי, והנה תל"י שבח והלל להשם למדתי קצות דרכיו המעולים ומלחמו אכלתי בענינים האלה... זכותו יעמוד לי ולורעי עד עולם. לאורו ניסע ונלך זכור אזכרנו עוד כל הימים. טוב לי תורת פיהו מאלפי זהב וכסף אשר רצו להרבות לי מוהר ומתן.⁴⁹

בהמשך כותב:

השם יתברך נתן לי לב לדעת מעת ילדותי, ומעמדי על דעתי לא שמתי פני להיות מתעסק במו"מ ולעבוד לסחור ולהרבות הון, ולא הייתי מתאוה לעושר כלל וכלל, ובוזה [כלומר בהתבוננות שלא לאהוב בצע] הי' עוזר לי חותני הרב הנ"ל זללה"ה...

46 ראה 'ישורון' כרך ט' (אלול תשס"א) עמ' תשכ"ח – תשכ"ט, ובהערה 79.

47 וכבר מצינו בכתבים מסוג זה שהאשימו כמה שהתנגדו לדרכם ש"נפלו לשכרות", כמו שאמרו על רבי אביגדור מפינסק ועל רבי אברהם חיים דוב לוין מחסידי חב"ד שהתנגד לדרכם והיה נקרא ה'מלאך רבי'. ראה המאמר בכת"ע 'כנסת ישראל', [ספר שלישי] ווארשא תרמ"ח, עמ' 213-218, בשם 'תמונת הגאון החסיד ר' מנחם מענדל ז"ל', על ידי אחד מחסידיו.

ועיין מה שכתבתי ב'ישורון' כרך כ"א, עמ' תתמוז, הערה 24. לדאבוננו עדיין כותבים בלשון בזיון על הגאון רבי אביגדור.

48 ירושלים, תרמ"ג. גם כותב אותו מאמר מציין להספר, אך לא מובן איך עלה על דעתו כלל לפי התיאור שם שמדובר בשיכור.

49 שם, דף כ"ג.

ובזה הייתי מספיק את לחם ביתי, כדרך התלמידי חכמים שאינם מתאונים לשולחנם של מלכים.

רבי אריה ליב ממשיך לתאר התקשרותו עם חותנו:

ומגמתי לשום דירתי בק"ק קארלין בכדי לשמוע דברי קדשו של חותני הנ"ל וחכמתו אשר נתן אלקים בלבו, ומאז ועד עתה מה ששמעתי מאחרים לא נשמע כמוהו ומה שנמצא בספרים חדשים עם ישנים לא ראיתי בהנה בחכמה ועומק ומתיקות כדברי חותני הנ"ל ז"ל...⁵⁰

הדברים מדברים בעד עצמם, ואין צורך להוסיף עליהם. האם מתואר כאן אחד ש'נפל לשכרות' או אחד ש'אוהב כסף' כפי שתיארו אותו אחרים – ראה בהמשך – הס מלהזכיר! ובבחינת "יהודה ועוד לקרא", אביא כאן מקור נוסף: בספר 'נטע שעשועים', ווילנא תרס"א, להג"ר נתן נטע אב"ד דסטאראסעליא (פלך מאהילאו) נאמר בשער: "נין ונכד להגאון הצדיק המקובל האלקי מוהר"ר חיים וואלפער זי"ע". היתכן שנכד יכתוב על סבא שהיה 'שיכור' דברים כאלו וייתחס אחריו? הרי ספרים אלו נכתבו להדפיס ולפרסם, וכי לא חששו שדבריהם יהיו ללעג וקלס לאלו שידעו את ה'אמת' על רבי חיים? לעומת זה, דברי ר"י שו"ב לא נכתבו לפרסום אלא שניזון מסיפורי עם והעתיקם לעצמו בלי לבדוק את האמת.

יתירה מזו, הרי כותב המאמר מביא בעצמו על רבי שמחה מפינסק תלמידו של רבי חיים מוואלפער, ש"היה בעל מופת גדול והיה גדול בתורה ובקי בכל כתבי האר"י והזוהר והי' לו חסידים", ומבין תלמידיו נמנו המקובל רבי זרח מפינסק ורבי עזריאל יפה מפינסק, שניהם אנשים גדולים בתורה וביראה. וכי פתאים היו להשאיר אדוקים במי מתגלגל כשיכור ברחובות העיר. מזה מוכח שלא היו דברים מעולם.

ברור איפוא, כי אויביו של רבי חיים מוואלפער, שחרה להם על שעזב את חברת החסידים, הוציאו עליו שם רע. כפי שהבאנו לעיל, נראה שמחלוקת שהיתה בקארלין בין תלמידי המגיד, זו היא שגרמה לרבי חיים לעזוב את הקבוצה.⁵¹ אכן יש מקור שרבי חיים נסע לוויילנא, ואולי קיבל פני הגר"א (כיבואר להלן). כמובן שאין בעובדא זו סיבה לכתוב עליו דברים שאינם נכונים. לאחרונה ראיתי עוד ההולכים בדרך מסולפת,⁵² ואמרת עת לדבר לכבוד הגאון הצדיק

50 שם, דף כ"ד.

51 נראה שספג הרבה ביזיונות ולעג ורדיפות נוראות בגלל עזיבתו. כך נראה מדברי הרב המגיד רבי ישראל לבל בספרו 'ויכוח', ווארשא תקנ"ח, דף ג' ע"א: "ומותר אצליהם להרוג הנפשות המנגדים אותם ולהכות ולמסור אותם כאשר עשו... לר' שלום מלובוויץ וכאשר עשו... לר' יעקב משקלאוו, להבדיל בין חיים למתים להרב הגדול דק"ק וואלפער שרצו להרוג אותו בהר"י עכ"פ פשטו ממנו בגדיו עד שהוכרח לנכס ערטיילי לעיר...".

52 כוונתי למאמר בקובץ 'בית אהרן וישראל', [שנה כג, גליון ה (קלז), סיון-תמוז תשס"ח, עמ' קנ"ט ואילך] בשם 'בית מדרש וולפה' "וואלפערס שולכין" בקארלין. רוב דבריו מבוססים על 'יתכן' ו'סביר להניח' ובהשערות מרובות בלי ראיות מוצקות, ואפילו במקומות שמביא יסודות לדבריו, הוא מסתמך על מקורות שנאמנותם מנוחת בספק, קרוב לודאי אם לא ודאי ממש שהם בדויות. במיוחד מביא מתוך כתבי ר"י שו"ב שכל דבריו מלאים שנאה ובוז לכל מי שלא הלך בדרכו.

הזה להראות זיופם ברבים. לכן אביא דבריהם ואנסה לבדוק את אמיתותם, ותחילה אנסה לקבוע את התאריכים הקשורים לרבי חיים מוואלפא.

לא ידוע בבירור מתי למד רבי חיים אצל הרב המגיד. נראה שלא בשנים האחרונות של המגיד, אלא הרבה שנים קודם. הגאון רבי רפאל הכהן נתקבל לאב"ד בפּינסק בשנת תקכ"ג. לפי עדות חתנו של רבי חיים, רבי אריה ליב, רבי חיים היה הולך בעיירות יחד עם רבי רפאל כשהיה רבי רפאל מסתובב במדינה לקרב את הלבבות של אנשי המדינה אל אביהם שבשמים. כל זה אחר שלמד רבי חיים אצל הרב המגיד ושימש כאב"ד וואלפא ועבר לקארלין הסמוכה לפינסק. ידוע שרבי חיים חלק על המנהיגות החסידות בקארלין קודם שנת תקל"ב, שנת פטירת רבי אהרן מקארלין, שאז קיבל מכתב בתוארים חשובים מאת הרב המגיד בו ניסה להשכיך שלום בין הרבנים בקארלין. לפי מקור אחד (ראה בהמשך) ביקר אצל הגר"א סמוך לפטירתו, ולפי מקור נוסף היה בוויילנא רק פעם אחת. רבי חיים נפטר אחר שנת תקנ"ח.

ועכשיו לדברי בעל המאמר:

בעמוד קס"ד כותב: "בשנת תקמ"ב לערך נעצרה השפעתו [של רבי חיים] שם [ברייסן] על ידי הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי." כמקור לזה הוא מציין אגרת שכתב הגאון רבי שניאור זלמן לחסידיו באושאץ, וז"ל:

אודות מה שאמר חיים משמי הנה העיד עדות שקר אשר לא עלתה על לבי מעולם כי אדרבה ואדרבה מוחזקני בו בהשי"ת בתום ויושר לבב, וגם דמי הנה נדרש לדורש דמים ומאן דלא שהה לאוניתי' דמלאך דאדום כו', וע"כ על כל דברי האגרת הזאת סורו נא מעל אהלו, והתרחקו ממנו כאשר תאווה נפשכם, רק לא בדרך מצה ומריבה כ"א להשמיט א"ע ממנו ולא לענות כסיל כאולתו ולא לדבר עמו משוב ועד רע, וגם בבוא ציר נאמן מהרי"ס לגבות מעות אה"ק תאמרו לו בשמי שלא יקבל ממנו אפי' פ"א, ועלי לכתוב לרבותינו שבא"י כאשר יתן ה' ב"ב אם לא יתקן המעוות...

מי הוא אותו 'חיים' שעליו מדבר הרב בעל התניא? על זה כותב בעל המאמר: "ההשערה שמדובר ב'הרב מוואלפא' לא רק בגלל זיהוי השם חיים, אלא התוכן 'וגם דמי הנה נדרש לדורש דמים' מתאימים לתכונותיו כפי שבאו לידי ביטוי בדברי הרה"ק בעל התניא והשו"ע בדברי עדותו במאסרו הראשון..." בהמשך, הוא תמה איך אחרים לא עמדו על דבר פשוט זה.

קודם שנתייחס לדברי בעל התניא, נתייחס לדבריו של בעל המאמר. פשוט וברור שהמכתב לא מתייחס לרבי חיים דנן. הרי הגרש"ז כותב ומתרה שהוא יכתוב 'לרבותינו שבא"י', היינו להרבנים הגדולים רבי מנחם מנדל מויטבסק ורבי אברהם מקאליסק, ויספר להם על מעשיו של 'חיים'. זאת אומרת, ש'חיים' זה היה כפוף לרבנים הללו. הדבר פשוט, שהתראה זו לא מתאימה כלל למי שהוא חבר ללימודים. הרי רבי חיים מוואלפא רבי מנחם מנדל מויטבסק ורבי אברהם מקאליסק למדו יחד אצל הרב המגיד ממעזריטש. מעולם לא קיבל רבי חיים את מרותם של רבותינו שבא"י, שהם ישמשו כהתראה, כמו שלא מצינו שרבי לוי יצחק מברדיטשוב ורבי שלמה מקרלין קבלו מרות מרבותינו שבא"י. אדרבה, הם, וכן רבי חיים, היו שייכים לזרם אחר של חסידות שנקראו ה"קרלינים", בניגוד לרמ"מ ורא"ק ורש"ז שהיו

מ"רייסן". ואכן, "רבותינו שבארץ ישראל" מינו את הגרש"ז לממלא מקומם ברייסן. אבל לא היה להם קשר לאזור קארלין, שנחשבה אז לליטא.

גם מה שכתב הגרש"ז: "בבוא ציר נאמן מהרי"ס [ר' יעקב סמיליאן, שד"ר כולל החסידים באה"ק] תאמרו לו בשמי שלא יקבל ממנו אפי' פ"א [פרוטה אחת] משמע שמדובר באיזה איש אמיד ובעל בעמיו ולא במי שהיה רב בעיר ומנהיג קהילה.

אך מה שהטעה את בעל המאמר, הוא דברי הגרש"ז, "וגם דמי הנה נדרש לדורש דמים", שהבין כוונת 'דורש דמים' למי שאוהב כסף, וממילא קישר ענין זה למה שמסופר אצל חסיד חב"ד שרבי חיים היה אוהב בצע. ולכן הסיק שכאן מדובר באיזה חיים שהיה אוהב בצע. אך פשוט שהשם חיים מאוד מצוי, ודרישת דמים אינו סימן מובהק.⁵³ זאת ועוד, כאן טעה הכותב בדבר פשוט ביותר. הרי 'דורש דמים' קאי על הקב"ה הדורש דמי הנרדפים (בראשית ט', ה'; תהלים ט', י"ג). והמליצה שבדברי הגרש"ז מתחילה מהפסוק שאמרו אחי יוסף, "וגם דמו הנה נדרש" (בראשית מ"ב, כ"ב), ומסיימת 'לדורש דמים' על פי פסוקים הנ"ל. ולכן כל התמיהה של בעל המאמר על אלו שלא עמדו על כוונת הגרש"ז, נפלה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. נראה שגם בהכנה פשוטה של הנקרא טעה הכותב. וזו לשון תחילת המשפט באגרת של הגרש"ז לחסידיו באושאץ: "והנה עד כה ועד כה יתנהגו במעצר, כאשר שמתי בפי מוכ"ז [מוליך כתב זה], ולא עם מסירה ח"ו, ואודות מה שאמר חיים בשמי...". ברור שכוונת הגרש"ז היא שהחסידים יתנהגו באיפוק נגד המתנגדים, ואילו חיים הנ"ל אמר משמו שילחמו נגד המתנגדים 'בלי מעצר' עם מסירה, ועל זה מוחה הגרש"ז בכל כוחו כי לא עלתה על לבו דבר זה ח"ו. האם אפשר לומר כלל שרבי חיים מוואלפא רצה ללחום במתנגדים לפי שיטת הכותב שמדובר ברכי חיים דנן?

ולעצם החשד על האי צדיק שהיה אוהב כסף, הרי היא מבוססת על דברי הגרש"ז במענה לממשלה ועל מכתב מהגאון בעל 'צמח צדק' לבנו רבי יוסף יצחק חתן הרה"ק רבי יעקב ישראל מטשערקאס. הראשון נכתב על ידי הגרש"ז בעצמו⁵⁴ ותורגם לרוסית בשביל הממשלה במאסרו הראשון בשנת תקנ"ט. מדובר במענה לממשלה להוציא את עצמו ממאסרו. מובן מאליו שאם הממשלה תשתמש בעדותו של רבי חיים נגד החסידים שהגרש"ז יכתוב דברים חריפים נגדו. אין ללמוד מדברים אלו על אופיו של רבי חיים. ז"ל הגרש"ז:

אותו האיש מעיר וואלפע ידוע ומפורסם לכל שרצה להיות רב גדול במאד שיסעו מכל העיירות לשמוע דרשותיו ויתנו לו מעות הרבה באמרו שהוא דורש טוב יותר מחבירו

53 ואולי יש להשתמש בדברי החוקר החסידי ר' חיים ליברמן בספרו 'אהל רח"ל' ח"א, עמ' 38 ואילך שכתב על אלו שטענו שבעל 'משמרת הקודש' כתב נגד הבעש"ט משום שמזכיר בדבריו 'עתה חדשים מקרוב באו נתנו עיניהם בממון' והרי הבעש"ט לקח פדיונות. ועל זה לועג רח"ל וכותב שבדאי לא חסרו אוהבי בצע בפאדאליע "היה הוה ויהיה", ראה שם.

54 המכתב נמצא בארכיון הממשלתי של וילנא יחד עם עוד מסמכים הקשורים להלשנה נגד הגאון רבי שניאור זלמן מלאדי ומאסריו. המכתב תורגם אז בשפה רוסית עבור הממשל. תצלום נמצא ב'ארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי' ומספרו: RU/522.II.

בן עירו מ' שלמה [רבי שלמה מקרלין] וגם היה מסבב בכמה מקומות ודרש הרבה ובקש ממון הרבה ולפי שלא קבלו אותו לרב ולא נתנו לו מעות כרצונו נהפך לבו לשנוא ונסע לוילנא בחניפות וחלקלקות אולי יתנו לו שם מעות ולא נתנו לו גם שם כרצונו ונסע משם בפחי נפש זה זמן רב מאד ולא נסע עוד לשם.

כמובן, זה צד אחד של הסיפור, וכמו שאמר הגרש"ז על הדברים שהובאו לפני הגר"א, כך אפשר לומר על הדברים שהובאו לפניו. הרי ספק אם בכלל הגרש"ז הכיר את רבי חיים אישית שהרי לא למדו אצל המגיד בתקופה אחת. הגרש"ז למד אצל המגיד בתקופה האחרונה של חיי המגיד, ואפילו לדברי המקדימים, לא מקדימים יותר משנת תקכ"ז – תקכ"ח, ואילו רבי חיים למד בשנים קדומות יותר. מדברי חתנו של רבי חיים, רבי אריה ליב, יוצאת לנו תמונה הפוכה מזו של בעל התניא. נראה יותר מזה: הרי החסידים רדפו את רבי חיים עד כדי פיקוח נפש ממש, כמו שהובא בספר 'ויכוח', 'ומותר להם להרוג הנפשות המנגדים אותם ולהכות ולמסור אותם כאשר עשו... להרב הגדול דק"ק וואלפע, שרצו להרוג אותו בהרי', עכ"פ פשוט ממנו בגדיו עד שהוכרח לכנס ערטיילאי לעיר" (ראה הערה 47). מובן מאילו שאם בא רבי חיים בטענות כאלו לפני הממשלה, גם תגובת הגרש"ז לממשלה תהיה חריפה.

נביא את מכתבו של הגאון רבי מנחם מנדל, בעל ה'צמח צדק':

חו"ש לאהובי בני ידידי חביבי כנפשי המפר' כו' מוה' יוסף יצחק שי' כו'

מכתבך קבלתי וקראתי ושניתי והענין לא יוכשר כלל כי אין למסור א"ע בשביל הכרחיים כש"כ בשביל ענינים מותרים ולא זו הדרך מרבינו הק' אאזמו"ר זלה"ה שנמאס אצלו הענינים המותרים, ושמעתי ממנו שהרב הק' דוואלפע תלמיד הה"מ [הרב המגיד] זלה"ה שאמר שנצרך לו כששים ק"כ לשבוע על איזה דבר, ואמר ע"ז [הגרש"ז] שאמרו במעזריטש [היינו החברייא תלמידי הה"מ] שתולעת אוכלת בו באמרו 'איך דארף' ווארום ווער איז דער איך כו' [אני צריך, שהרי מי הוא זה 'אני'] עכ"ל. ולהבדיל בין חיים כו' כל שכן שאתה נצרך לארבעים ר"כ מדי שבוע ודי בזה.⁵⁵

מדברי ה'צמח צדק' נמצאנו למדים שלא מדובר ברדיפה אחר הבצע ח"ו, רק צרכי 'חיים הכרחיים'. בכל זאת מוכיח את בנו שאפילו אלו, צריכים למעט. ולכן, לפי דבריו, תבעו את רבי חיים במעזריטש על שאמר 'איך דארף' לפי מדרגתם. עוד, הרי ה'צמח צדק' קורא אותו, 'הרב הקדוש דוואלפע תלמיד הרב המגיד זלה"ה', כלומר, גם קדוש וגם תלמיד המגיד, ולא

55 אגרות קודש, אגרת ט"ז, ועפ"י נוסח מתוקן. ואכן הריי"ץ מביא את הסיפור (ב'השיחות תורת שלום' עמ' 82) בשינוי דברים לגמרי, ומסיים: "כן כותב כ"ק אאזמו"ר [הצמח צדק] לגיסו [ומחותנו] הר"ר יעקב ישראל [מטשערקאס, חותן בנו רבי יוסף יצחק]...". ראה ב'כרם חב"ד' גליין ג', עמ' 92 בהערה, כתוב שם שאז בשעה שכתב הרב צמח צדק מכתב לבנו, כתב גם מכתב למחותנו. כלומר לפי דבריו, הסיפור שכתב לבנו השתנה מזה שכתב למחותנו, ונמצא שבעל 'צמח צדק' עשה דבריו פלסטר ח"ו, ולא היא! כבר כתבנו שאין לסמוך על דברי הריי"ץ בענינים אלו, והדברים כפי שמביאם לא היו ולא נבראו, אלא כמו שכתב הרב 'צמח צדק' עצמו לבנו, שהרי כל הסיפור היה להוכיח את בנו על שהוא מרגיש 'הכרח' בענייני פרנסה. ואולי המכתב למחותנו נמצא בגניזה החרסונית.

תלמיד שהקדיח תבשילו ברבים ח"ו שאין להזכיר שם רבו עליו. וכן מה שסיים 'ולהבדיל בין חיים כו', היינו שצדיקים במיתתם קרואים חיים.⁵⁶ ואחרי הכל, הרי סיפור זה שמע הצמח צדק מפי זקנו הגרש"ז כמו שמזכיר בתוך דבריו, וממילא ההתבטאות וההערצה כלפי רבי חיים מוכח בין השיטין שמקורם בדברים ששמע ה'צמח צדק' מפי הגרש"ז. לכן מוכרח שמה שהתבטא הגרש"ז כלפי רבי חיים בעת צרה, במענה לממשלת הרוסית, שהוואלפער רצה שיתנו לו הרבה מעות וכו', אין הכוונה ל'רדיפת בצע' ח"ו כפי מושגי אנשי תקופתנו, רק לפי ערך השגת הגרש"ז היה בזה פגם. הרי בכל המקורות שהביא בעל המאמר, בין האמיתיים ובין הדמיוניים, אין איזכור כלל שרבי חיים התעשר מהמקורבים אליו.⁵⁷

בעל המאמר ממשיך לקבוע מתי עזב רבי חיים את עדת החסידים:⁵⁸

מבלי להכנס לשאלת אישיותו של ר' שלמה דובנא שהיה מקודם שותפו ובעל "הביאור" של גדול המשכילים רמ"ד, יש בעצם העובדה ש"הרב מוואלפא" הסכים על ביאורו של ר' שלמה דובנא – כדי להצביע כי כבר לא היה נמנה אז עם חבורת החסידים, כי בין כל המסכימים לא נמצא אחד מהנמנים עם גדולי החסידים, עם "גדולי מדינתנו מדינות ליטא שהתחייבו" כלשון "הרב מוואלפא", לתמוך בביאורו של ר' שלמה דובנא, נמנים: גדולי הדור כהגאון רבי שמואל אב"ד ווילנא, הגאון רבי חיים מוואלוז'ין ואחיו הגאון רבי זעלמלע.

כלומר, לפי דעת הכותב, בשנת תקמ"ד כבר לא היה רבי חיים נמנה על עדת החסידים כי אחרת לא היה חותם על ביאורו של 'המשכיל' רבי שלמה דובנא חבירו של רמ"ד. ומה מסתתר מאחורי דברים אלו? שרק המתנגדים התחברו למשכילים ולא החסידים.⁵⁹ גם הביטוי "גדולי מדינתנו" על הגאונים הידועים בעולם היא לצנינים בעיני הכותב ולדעתו אינו מתאים להכתב על ידי חסיד!

56 ואין לומר שכוונתו על שם 'חיים' שהרי קראו 'קדוש', אלא כמו שביארנו.

57 ואכן היו רבנים גדולים ואדמו"רים שדרך העבודה שלהם היתה דוקא דרך מלכות. ועי' בשו"ת הב"ח שסובר שרב העיר צריך להיות עשיר דוקא. ואף אם נאמר שבמעורבות לא אחזו מדרך זו, וכן בעל התניא, אולי היה לו לרבי חיים דרך אחרת דוגמת אדמו"ר רוסיא אחרים. ואכן הגרש"ז היה נאה דורש ונאה מקיים, כמו שמפרט כל הכנסותיו בדברי העדות במאסר הראשון שלו, שעיקר חיותו היה ממה שזוגתו החזיקה חנות ובית מרוח בשוק. היינו על אף שהיה מנהיג גדול ומפורסם, הרי פרנסתו היתה ממעשה ידיה של אשתו. בדומה לו נהג נכדו הגאון בעל 'צמח צדק' – ראה ש. גינצבורג, כתבים היסטוריים, ת"א תש"ד, עמ' 62.

58 שם, עמ' קסו.

59 בעל המאמר מציין למאמר שנדפס בקובץ 'אור ישראל' ובו דברי ביזוי ולעג על גדולי רבותינו בעלי המסורה. בשעתו יצאו על מאמר זה עוררים, ויו"ר המערכת צוה לחתוך דפי מאמר זה מתוך טופסי הקובץ שהיו עדיין תחת ידו (כפי שהגיד לרבים), ובגליון של הקובץ 'אור ישראל' שהופיע אחריו, התנצלו המערכת על בזיון כבוד התורה שגרמו בשוגג, בזה"ל:

בהיותנו בזה, התנצלותנו בפני קהל הקוראים – מתוך לחץ זמן, לא עבר גליוננו האחרון ביקורת נכונה, ונפלו בו דברים שלא היה מן הראוי לפרסמם, ובודאי שלא היתה כוונתנו חלילה לפגוע בכבוד יחיד או צבור, ובפרט גאונים וצדיקים נוחי נפש – ואתכם הסליחה.

כבר כתבתי מאמר שלם ומקיף אודות רבי שלמה דובנא, ולמותר לחזור על הענינים שברתי באר היטב.⁶⁰ אין גדולי הדור של אותה תקופה, כגון רבותינו הגאונים רבי יחזקאל לנדא, רבי שאול אמשטרדם, ורבי חיים מוואלאזין (שכולם הסכימו לחומשים של רבי שלמה דובנא) צריכים לדידי, להעמיד את רבי שלמה על מקומו הנכון בכלל ישראל.

לאמתו של דבר שני חסידים ידועים חתומים על הביאור של רש"ד, בא הכותב ומנסה לתרץ שהללו התקרבו לחסידות רק בתקופה יותר מאוחרת.⁶¹ אבל האמת כשלעצמו, אין ביאורו של רש"ד קשור לחסידים ומתנגדים. רש"ד הלך מעיר לעיר להחתים אנשים על חיבורו לכשיצא לאור, ובכל מקום בראש ובראשונה החתים את רבני העיר ואחר כך את תושבי העיר, ויתכן שבין החותמים יש חסידים שאין אנו מכירים. נכון שרבני העיירות שבהן הסתובב, לא נמנו בין החסידים, חוץ מפניסק, שאז שימש הגאון רבי לוי יצחק כרב. אולם, הגיע רש"ד לפניסק אחרי פסח של שנת תקמ"ד, ובאותה תקופה היתה התנגדות גדולה נגד הרב וכבר לפני כן ניסו לסלק אותו. גלל כן לא פנה רש"ד אליו להחתימו. לעומתו, החתים את רבי חיים מוואלאפא שהיה גר שם, ושימש כרב ומנהיג קהילה גם בפניסק, והצטרפו עוד כמה אליו בחתימתם. רש"ד לא היה מחתים אלא רבנים, ובעיירות שבהן עבר לא היו אדמו"רים ששימשו כרבנים.

הכותב ממשיך⁶² ומביא אגרת ששלחו מוויילנא לראשי קהילת פניסק, ובה דרישה לגרש את רבם וכן "להכריז בקול רמה בקהילתכם ובק"ק קרלין ובגליל הסרים למשמעתם... לבל יתנהג שום אדם מנהג הזה... ועל מחזיקים את ידיהם... המכנים עצמם בשם רבי... בקהלתם

60 ראה הערה 45. אגב: כתגובה הדלה למאמרי, כתב בעל המאמר של קובץ 'אור ישראל': "את המקורות שאינם תואמים לתפיסה שלו, הוא [כלומר, אני] מעלים מהקוראים כפי שעשה במאמרו על ש' דובנא." בינתיים לא סיפק לנו 'המקורות שאינם תואמים לתפיסה שלי'.

61 ראה שם בהערה 48. שני חסידים הללו הם רבי פנחס שי"ק משקלאוו ורבי משה מייזליש מוויילנא שהתקרבו לגרש"ז בעל התניא והיו מחשובי חסידיו. וראייתו (ממכתב שכתב אליו י. מונדשיין) היא ממה שלא מצינו דברי חסידות בכתבי רבי פנחס עד תקופה מאוחרת, ואם היה כבר אצל הבעל התניא קודם לכן "אפשר היה לצפות למצוא מאמרים שהוא רשם כפי שרשם בשנים מאוחרות יותר." וכן רבי משה "התקרב [לחסידות] בשנות המחלוקת בוויילנא וכפי שבעל התניא כותב מפורש לבעל הפלאה". ויש לשאול: בגלל שאין כתבים מרבי פנחס זוהי הוכחה שלא התקרב קודם, הרי כל הרשימות של רפ"ש נדפסו בספר בפני עצמן והן רק משנת תקס"ו. הרי פשוט שהתקרב לגרש"ז הרבה קודם לזה, ואם כן, איפה כל הרשימות מאז. וההוכחה שרבי משה התקרב לחסידות בתקופה מאוחרת מהמכתב לבעל הפלאה, כבר הוכחתי (ישראל, כרך כ', עמ' תשפ"ח – תשפ"ט) שכל המכתב מזויף מתוכו ולא מידי הגרש"ז יצא. ויש לי להוסיף עוד הוכחות ואין כאן מקומו.

ולעצם הדבר, הרי הם סותרים דברי רבם הריי"ץ בספרו 'דברי הימים ההם', שם הוא כותב: "והגר"א היה מפליג בשבחו אשר מימות היסוד לא היה כמוהו [כרבי משה מייזליש]." ושם בהערה מוסיף הריי"ץ: "הגר"א לא ידע שהר"מ הוא כבר מחסידי חב"ד כי היה הגאון הידוע ר' יוסף כלבו (?) בוויילנא בשנת תקל"א והוא אז כבר חסיד נלהב... וכמה מהמצויינים ובתוכם הר"מ נמשכו אחריו וכשהיה הרה"ק בשנת תקל"ב... התקשר הר"מ להוד כ"ק אדמו"ר [הגרש"ז] וישקוד בלימוד החסידות" (מה-מו). הרי לנו, שלדברי הריי"ץ כבר בשנת תקל"ב רבי משה מייזליש היה חסיד! ואף שכל דבריו אינם אלא מן המתמיהים, אולי אפשר להוציא מהם שנת התקרבותו של רבי משה לחסידות. כמו כן על רבי פנחס כותב הריי"ץ שהתקרב לחסידות בתקופה מוקדמת – ראה שם עמ' נ-נב.

62 קובץ 'בית אהרן' וישראל, עמ' קסו-קסז.

ובק"ק קרלין ובשאר קהילות הסרים למשמעתם ולעקר ולשרש אותם". לדעתו של הכותב הכוונה באגרת היתה גם לגרש את הרב מוואלפא. ולכן החליט הכותב שבשנת תקמ"ה ביקר רבי חיים אצל הגר"א להוציא עצמו ובית מדרשו מכלל החסידים. אך יש לשאול: איפה מוזכר כלל באגרת הנ"ל שהיתה דרישה לגרש את הרב מוואלפא, עד כדי שהיה מוכרח לרוץ לוויילנא לבקש רחמים על עצמו ועל קהילתו, הרי לא היה נקרא 'בשם רבי' כלל, אלא היה אב"ד בוואלפא. יותר מזה, מאיפה לוקח כותב זה שרבי חיים פגש את הגר"א בשנת תקמ"ה, הרי העדות שרבי חיים פגש את הגר"א היא מתאריך אחר לגמרי! המדובר במכתבו של המושל האזרחי של ליטא, בשם בולגאקוב, וז"ל:

...הגיע [רבי חיים – שנקרא שם תת-רב מוואלפא] לוויילנא אל אליאש [הגר"א], שהיה בא בימים, נוהג במוסר הגון גדול בתורה, מהיר מחשבה, ומוכר כאן כצדיק, והודיע לו על הכת של ישראל בקרלין שהוקמה על ידי מתנגדיו אהרן וסלומון [רבי אהרן ורבי שלמה מקרלין] ושאליאש [הגר"א], שנפטר לאחר זמן קצר, מצא כי כת זו מנוגדת לדעתו והיא מזיקה...⁶³

הרי הגר"א נפטר בשנת תקנ"ח, שלוש עשרה שנה אחר תקמ"ה. כלומר, שהביקור של רבי חיים אצל הגר"א – אם היה בכלל – היה סמוך לפטירתו של הגר"א. האם אז בשנת תקמ"ה, נקרא 'שהיה בא בימים' ו'נפטר לאחר זמן קצר'?⁶⁴

ממשיך הכותב: "נראה שלא הצליח לגמרי בביקורו". על זה הסתמך על מענה של הגרש"ז לממשלה שכתב: "ונסע לוילנא בחניפות וחלקלקות אולי יתנו לו שם מעות ולא נתנו לו גם שם כרצונו ונסע משם בפחי נפש זה זמן רב מאד ולא נסע עוד לשם". הרי לפי בעל התניא נסע לוויילנא להשיג כסף ולא להציל בית מדרשו. כמו כן לא הוזכר כלל בדברי הגרש"ז שהיה אצל הגר"א. ואין לומר שבעל התניא מדבר על נסיעה יותר מוקדמת, שהרי כתב 'ולא נסע עוד לשם'.

מסיים הכותב: "אך עצם נסיעתו לוויילנא הורידה ממנו ומבית מדרשו את גזירת הגירוש שריחפה עליהם. עם זאת, זה שבוויילנא דחו אותו גרם כי לא הצטרף אליהם." כבר כתבתי שלא היה גזירת גירוש. ויתירה מזו, כוונת הכותב מעורפלת בכותבו 'לא הצטרף אליהם' (אל "המתנגדים" של ווילנא), הרי רבי חיים ישב בקרלין עם בית מדרשו, האם ציפינו שיעבור לוויילנא עם בית מדרשו ללחום בחסידים, אתמהא!⁶⁵

הכותב ב'בית אהרן וישראל' אינו יודע שנת הסתלקותו של רבי חיים. אמנם יודע שנפטר קודם תקנ"ח, וזו ראייתו: "היה זה כנראה לפני שנת תקנ"ח שאז נזכר בין אלו ששבקו חיים בספר הויכוח של ר' ישראל לכל הנדפס בווארשא תקנ"ח".⁶⁶ אך נראה ברור שלא קרא

63 מובא ב'כרם חב"ד', ח"ד כ"א, עמ' 34.

64 סמוך לפטירתו של הגר"א כבר לא היו רבי אהרן ורבי שלמה בין החיים. המושל אינו אומר שהם עדיין בחיים, הוא מדבר 'על הכת שהוקמה על ידם'. הוא לא דיבר כלל על האדמו"רים האלו, אלא על בית מדרשם.

65 בהערה 60 מביא את 'סיבת הסתלקותו ממדרגותיו' ומאריך בסברות שונות, ומצטט מכתבי החסידים על כתבים ואישים בלתי מקובלים, וכוללם ב'יתכן' שהתכוונו אליו.

66 שם, עמ' קסח הערה 59.

בספר, ואם קרא, הרי שינה מן הכתוב שם. וז"ל בעל ספר ויכוח (הבאתי למעלה בהערה 51): "ומותר אצליהם להרוג הנפשות... כאשר עשו להרבני המופלג זצ"ל לר' שלום מלובוויץ וכאשר עשו... לר' יעקב משקלאוו. להבדיל בין חיים למתים להרב הגדול דק"ק וואלפע...". כלומר רבי חיים היה עוד בחיים בזמן שנדפס ספר 'ויכוח' שהשניים הראשונים כבר נפטרו, ולא להיפך, שהרי כותב 'זצ"ל' על הראשון, והשני הוא הגאון רבי יעקב מ"מ ומו"צ בשקלאוו, מחבר ספר 'מורה צדק' שנדפס בשקלאוו בשנת תקמ"ג, ועל השער של הספר כתוב שמו בברכת המתים.

הכותב מסיים מאמרו עם תולדות בית המדרש של הרב מוואלפא. הוא יוצר רושם כאילו בית המדרש נתרוקן מכל וכל בשנת תרט"ו פרט לשני תלמידים, ובכך מעלים עין מהעובדא שהזכיר בעצמו ממסמך רשמי שבשנת תקצ"ח עדיין התפללו בה ק"כ אנשים. כמו כן היה בית המדרש מקום לעורכי תיקון חצות ועל שם כך כונה 'שומרים לבוקר'⁶⁷. גם הגאון רבי יצחק יחיאל דודזאהן זצ"ל אב"ד קרליץ (אבי אמי של הגאון בעל אגרות משה) למד בבית המדרש זו בתקופה ההיא.⁶⁸

הוא מזכיר שני תלמידים, אחד בנו של הגאון רבי עזיאל שעמד בראש הבית מדרש, ושמו אברהם חיים רוזנברג, והשני, הרב יצחק יעקב ריינס. וכך כותב: "מעשה ספגו התלמידים בבית מדרש זה, לצד לימודיהם התורניים רעיונות של השכלה, והשתלמו שם בלמודים כלליים." כלומר, המסר שרוצה להבהיר לקורא הוא, שאם ח"ו יחשוב אדם שהרב מוואלפא היה צדיק וקדוש, ראוי שידע שמבית מדרשו יצאו משכילים – וכל זה בגלל שעזב את בית מדרשו של הרב המגיד (לפי דעתו). באמת, חזקה על הכותב שידוע שההשכלה היתה מכת מדינה ר"ל, ולא היה בית אשר אין שם מת. גם מבתי מדרשות של החסידים יצאו הרבה לתרבות רעה ר"ל, ואם כן מה תלונותיו שהוא מצא שניים מבית מדרש זה שלכל הדעות שמרו על הקלות כחמורות. יותר מזה, הוא כותב ש'לצד לימודיהם התורניים סגפו רעיונות של השכלה והשתלמו שם בלמודים כלליים' – אולי יגלה לנו מהיכן נטל זאת – אם לא מדמיונו.

כותב המאמר מספר שבקארלין היה קיים בית המדרש שהיה ידוע בשם 'בית מדרשו של הגאון מוואלפא' עד חורבן אירופה, כלומר, כמאה וארבעים שנה אחרי פטירתו של רבי חיים מוואלפא. דבר זה עצמו מראה על ההערצה של יהודי קארלין לרבי חיים (למרות שבקארלין היה מרכז חסידי גדול). הציבור כיבד והעריך את רבי חיים, על אף שנתפרדה החבילה בינו לבין מנהיגות החסידות. כמובן שאין עובדה זו מתיישבת עם הסיפורים שרבי חיים היה שיכור ורודף ממון.

כל המקורות המוסמכים מצביעים על רבי חיים כגאון צדיק ומקובל ואין סיבה להוציא לעז עליו. אין לסמוך כלל על סיפורי בדים. מכתביהם של הגרש"ז ונכדו הרב בעל 'צמח צדק', על אף תלונותיהם נגדו, מגלים את חשיבותו, וכמאמר חז"ל צדיקים במיתתם קרויים חיים.

67 ראה שם הערה 2.

68 ראה מש"כ ר' משה צינוביץ, ספר זכרון לעיירה קרליץ, עמוד 69.